

**Univerzita Palackého
v Olomouci**

Sociální pedagogika pohledem vnějšího pozorovatele

Ivo Jirásek
Fakulta tělesné kultury

Univerzita Palackého
v Olomouci

Zaměření pohledu na dvě tematické otázky

- 1. role mužů a žen, resp. genderu a sociální pedagogika (?)
- 2. role (implicitního) náboženství v sociální pedagogice

Sociální pedagogika – literární střípky

- Řeší vztahy výchovy a sociálního prostředí, zkoumá výchovné aspekty socializačních procesů
 - Vliv prostředí na utváření osobnosti
 - Prevence a terapie sociálních deviací
- Výchovná opatření sloužící k integraci ohrožených a sociálně postižených
- Výchova k prosociálnímu chování
- Pedagogika stavící do popředí sociální cíle na rozdíl od individuální pedagogiky
- Pedagogická aktivita vzniklá jako odpověď na problémy moderní společnosti
- Makrosociální hlediska výchovy; teorie sociální práce

Úskalí teorie a praxe

- Sociální pedagogika a sociální práce
- Výchovné působení na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny = sociální, nebo existenciální dimenze výchovy? A lze tyto složky vůbec smysluplně oddělit?

Někteří z představitelů sociální pedagogiky

- Don Bosco (1815-1888) a Salesiáni
- Anton Semjonovič Makarenko (1888-1939) a opatrovnícko-
vychovatelské pracovní kolonie pro bezdomou mládež
- Byl Jaroslav Foglar (1907-1999) sociální pedagog?
 - Ano: výchovná role kolektivu a vrstevníků, vliv prostředí na osobnostní rozvoj, výchova k prosociálnímu chování
 - Ne: nikoliv prioritní zaměření na sociálně znevýhodněné či ohrožené
 - Pracoval výlučně s chlapci: patří téma genderové segregace do sociální pedagogiky? Pokud jsou chlapci sociálně znevýhodněnou skupinou, pak je Jaroslav Foglar sociální pedagog 😊

Univerzita Palackého
v Olomouci

Zóon politikon – bytost sociální

- Je fenomén mužství a ženství sociální problém a znevýhodňuje společnost jedno z obou pohlaví?
 - Sociální pedagogika – pokud vím – nereflektuje: předpokládá se koedukovaná výchova a genderově rovnoprávné postavení ve společnosti

Sociální aspekty výchovy: společenská role mužství – ženství

- Pedagogika = hoch (*pais*) a vedu (*agó*); průvodce pouze chlapců?
- Společenské vědy – genderově nekorektní přehánění
 - Web of Science = „ženská studia“ (> 40 časopisů); žádná kategorie „mužská studia“
 - „Rodová studia“ (gender studies) = spíše feministická studia
 - Více veřejného prostoru a otevřené pozornosti = porozumění ženám jako „druhému pohlaví“ (Beauvoirová, 1966)
 - Současnost: narušení polarity muž – žena, problém transgender
 - Rovnoprávnost ≠ stejnost pohlaví: rozdíly spjaté s pohlavím jsou malé, umělé a proměnlivé (Eagly, 1995)
 - Penis ≠ anatomický mužský sexuální nebo reprodukční orgán, ale ustanovený sociální konstrukt s problematickým vlivem na společnost, androcentrické omezení, nesprávný zkostnatělý koncept, hypermaskulinní interpretace (Lindsay & Boyle, 2017)
= záměrný nesmysl: mužství = z podstaty špatné, penis je základem → publikace v respektovaném časopise (Boghossian & Lindsay, 2017)

Pohlaví a gender

- Biologická podmíněnost lidského života x společensky očekávané chování (Fafejta, 2016)
- Přibližování od obou pólů k „unisex“ středu je nezdravé a nevýhodné jak pro muže, tak pro ženy
- Póly jsou vzájemně se doplňující a vytvářející celek v rovině lidského bytí, stejně jako v kosmickém rozměru: Nut a Geb, Gaia a Uranos, Šiva a Šakti, jin a jang atd. (Eliade, 1995, 1996)
- Láska je touha po celku a úplnosti (Platón, 2005), k věčnému ženství jsme nesení stále výš (Goethe, 2008)
- Společenské vědy = nevyváženost pohledu; a co realita?

Krize mužství

- Feministický boj: gramatický rod („hostka“); Bůh v mužské podobě; genderově korektní slova v písních a státních hymnách
- Sociální realita
 - Absence otce v rodinách; Evropa – manželský pár a děti = $\frac{1}{4}$ domácností (Možný, 2008)
 - Dívky převyšují chlapce ve školních známkách ve všech předmětech (Voyer & Voyer, 2014)
 - Chlapci více času před obrazovkami (Inchley, et al., 2016)
 - „Herní vdovy“ = 84% hráčů jsou muži (Ahlstrom, et al., 2012), ženy častěji žádají o rozvod (Yip, et al., 2015)
 - Závislost na pornografii (sledování dříve než zakusí první polibek) = pojetí sexu bez citové intimity (Tylka, 2015), neschopnost navázat živý vztah s reálnou partnerkou, sexuální anorexie, redukce citlivosti, nárůst sexuálních dysfunkcí (Zimbardo, et al., 2016)

Co s tím?

- Jaroslav Foglar logicky (chlapci jsou sociálně znevýhodněnou skupinou, on se zaměřoval pouze na chlapce = sociálně ohrožené, proto) patří do oboru sociální pedagogika 😊
- Má se k genderovému sociálnímu uspořádání vyjadřovat sociální pedagogika? Má nějak formovat své studenty? A jak? K jakým cílům a s jakým genderově teoretickým podložím? Posilovat mužství – ženství, nebo transgenderovou rozvolněnost překračující bipolaritu?

Péče o sociálně znevýhodněné skupiny = bytostná sféra křesťanství, tj. náboženství?

- Obor nejenom nekonfesní, ale také neutrální vůči náboženství – opravdu?
- Jak to, že se tak často přednáší a studuje nejenom na pedagogických, ale také na teologických fakultách?
 - Propojení nejenom se sociální, ale přímo s charitativní prací
- Tradičně křesťanské téma (*agapé*)
- Sociální pedagogika jako „možný svět realizace lásky k bližnímu a jeho rozvoji“?

Fikční svět a možný svět

- Fikční svět = teorie literatury: odlišení „vnější svět“ (pozadí příběhu) a „skutečnost literární“ (svět vytvořený textem) (Sládek, 2004)
- Fikční svět má status „neaktualizovaných možností“ (Doležel, 2003, s. 30)
- Možný svět = modální logika, analytická filosofie
- Představitelná realizace světa, který se odlišuje přinejmenším v jednom aspektu

Ontologie možných světů?

- Logicky nemožný (současně je a není) ≠ ontologicky nemyslitelný (subatomární fyzika)
- Prožitek jako kritérium realizace: mýtus, magie a mystéria, náboženství; prožitková pole hry, erotiky, mimořádných stavů vědomí (Jirásek, 2001)
- Přejít mezi profánním a sakrálním světem (eucharistie; hra)

Imaginární a imaginální

- Henry Corbin (2007), znalec středověkých arabských theosofů + heideggerovské fenomenologie a hermeneutiky
 - Imaginární = fantazijní, neskutečný
 - Imaginální = specifický řád skutečnosti, *mundus imaginalis*, rozeznatelný specifickým orgánem percepce, aktivní imaginací

Mundus imaginalis

- Mezi-světy, které nejsou utopií (jako světy fikční), ale mystickými prostory za hranou univerza smyslové zkušenosti
- Realita světa duchovního
- „to jest světa za světy fyzickými, je srozumitelná pouze jsoucnu, jehož *akt bytí* je funkcí jeho *přítomnosti* v těchto světech“ (Corbin, 2007, s. 19)
- Realizace možného světa prostřednictvím prožitku (??)

Propojení světů

- Svět empirické zkušenosti poznatelné pomocí smyslů (hmotný, materiální, fyzikální = profánní, sekulární)
- *Mundus imaginalis* = platónské ideje, jungovské archetypy, svět symbolů a obrazů, který *reálně působí*, poznatelný aktivní imaginací
- Svět inteligibilní, abstraktního porozumění (= poznatelný vírou? Svět metafyzický, náboženské jinakosti, sakrální, v němž bytuje posvátno??)

Implicitní náboženství 1.

- Jacques Waardenburg (1997, orig. 1986)
 - Explicitní náboženství se chápou jako náboženství a tak se i prezentují
 - Implicitní náboženství nikoliv – je třeba zkoumat jejich vnější manifestace a jevy jako náboženské (např. sociopolitické systémy či politická hnutí)
- Toto porozumění přejímá česká sociologie náboženství (Nešpor, 2003; Nešpor & Lužný, 2007)
- Svět foglaringu (Hošek, 2017)
- Sociální pedagogika jako implicitní náboženství? Asi nikoliv... (?)

Implicitní náboženství 2.

- Koncept o dvě desetiletí starší (1968), tradice každoročních konferencí (letos 40.), *Centre for the Study of Implicit Religion and Contemporary Spirituality* (1995), časopis *Implicit Religion* (1998)
- = široké intelektuální, organizační, publikační a další dimenze
- V ČR dosud systematicky nereflektováno (???)

3 rysy implicitního náboženství

- Edward Bailey (2001, 2002, 2010, 2011, 2012):
 - *Commitment(s)*, neboli závazky či povinnosti; psychologický a existenciální rozměr intencionality (pod-, ne-, sebe-, nad- vědomí)
 - *Integrating foci*, čili integrující ložiska či zaměřující ohniska; integrace intra- a inter- personálního, individuálního a sociálního života
 - *Intensive concerns with extensive effects*, což jsou intenzivní zájmy s extenzivními (rozsáhlými) efekty (účinky); rámec pro empirické studium, spojení mezi posvátným a profánním

Implicitní náboženství sociální pedagogiky?

- Pokud sociální pedagogika znamená realizaci „možného světa lásky k bližnímu a jeho rozvoji“, pak ano
- V antropologické, psychologické, historické a sociologické dimenzi (Waardenburg; Bailey 1. a 2.) ≠ žádná významnost sakrální sféry
- Ontologické tázání (Bailey 3.) = jak propojit odlišné ontologické sféry sakrálního a profánního (Boha s lidstvím, transcendenci s přirozeností, nesmrtelnost se smrtí, věčnost s časem...)?
- Náboženský rituál a víra (přístupné pouze pro věřícího) ≠ Bailey

Náboženské a sekulární

- Posvátné a profánní (Eliade, 2006)
- Numinózní: *mysterium tremendum et fascinans* (Otto, 1998)
- Nejenom existenciální prožitky, ale ontologicky „absolutně jiné“
- Bailey: nikoliv opozita, ale komplementarita, obě stránky vzájemně se doplňující a vyžadující
- Implicitní náboženství hledá tento střed, třetí element mezi sakrálním a profánním (= sekulární) = spirituální?
- = analogie *mundus imaginalis*? Spiritualita?

Analogie se sociální pedagogikou

- Neomezovat se nedostatečným množstvím znaků explicitního náboženství
- Implicitně náboženská je podstata, hodnoty, principy, které jsou za samotnou výchovnou prací (= láska k bližnímu)
- Přejít pomocí aktivní imaginace z empirického světa do duchovního světa *mundus imaginalis*
- Sociální pedagogika vytváří ucelený možný svět lásky k člověku, horizont poukazující k významům prosyceným spirituálními hodnotami a významy
- Nevstupuje – jako obor vsutku pedagogický, nikoliv teologický (!) – do oblasti „absolutně jiného“, tedy sakrálního, posvátného, proto nemůže být náboženstvím explicitním

Univerzita Palackého
v Olomouci

Děkuji za pozornost

ivo.jirasek@upol.cz